

**ПСИХОАНАЛІТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ: МЕТОДИКА І ПРАКТИКА
(НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА
«СОЛОМ'ЯНИЙ ПАН»)**

У статті аналізуються різні види психоаналітичної інтерпретації: фрейдівська, юнгіанська, лаканівська. Детально обґрунтовується алгоритм дій інтерпретаційних психоаналітичних технік: фрейдівської (класичний психоаналіз) із послідовним виявленням у художньому тексті дії несвідомих механізмів, перетлумаченням явного смислу історії і виявлення прихованого (несвідомого) смислу, пошуком у художньому творі класичних психоаналітичних симптомів: едіпів комплекс, фантазування, сні, галюцинації, ерос-танатос (лібідо-мортідо і т.д.), сублімація, невроз-психоз тощо; юнгіанської (аналітична психологія), спрямованої на виявлення у творі не тільки відображення неусвідомленого, а свідомого «я» і колективного позасвідомого (архетипи) через символи, образи тощо і лаканівської (структурний психоаналіз) інтерпретації, при котрій акцентується особлива увага на ролі несвідомого вербального рівня твору («підводні течії значень», роз'єднаність означника і означуваного, зсування як метафори і зсуву як метонімії тощо). Теоретична частина обґрунтовується практикою літературознавчого психоаналізу на матеріалі оповідання В. Даниленка «Солом'яний пан». Фрейдівський психоаналіз дав можливість виявити в тексті прихований смисл на основі аналітики художніх образів: неподоланий едіпів комплекс, перевагу інфантильного, інстинктивного над духовним, усвідомленим (Святослав), спроба глибинного самоусвідомлення (Марина). Через аналітичну психологію К.-Г.Юнга була здійснена спроба архетипного прочитання тексту (архетип Тіні, архетип Анімусу, процес індивідуації). За допомогою лаканівської інтерпретації було виявлено в тексті множинні значення символічного рівня наративу, зміщення на текстуальному рівні.

Ключові слова: психоаналітичне літературознавство, класичний психоаналіз, явний (свідомий) смисл, прихований (несвідомий) смисл, едіпів комплекс, невроз, самоусвідомлення, аналітична психологія, архетип, структурний психоаналіз, означник, означуване.

Постановка проблеми. Психоаналітична методологія – новітня теорія тлумачення, що переносить увагу із зовнішнього об'єктивного світу на світ прихований і суб'єктивний, впливає на становлення модерного інтерпретаційного літературознавства і дозволяє досить продуктивно й цікаво інтерпретувати художні тексти. І попри певну теоретичну заангажованість, «неприспосованість» до літератури (як це часто зауважують науковці), як зрештою й інших новочасних методологій (теорія хаосу, постколоніалізм, екокрітика, гей-лесбійські студії, шизоаналіз тощо), все ж дає надзвичайно вагомий, а головне глибинні результати інтерпретації для самого реципієнта. Адже літературознавчий психоаналіз сам по собі спрямовує нас до саморефлексії, усвідомлення власного неусвідомленого, що є все-таки головним призначенням людини (Н.Зборовська). А якщо говорити про сам текст, то за допомогою психоаналітичних технік прочитання художній твір стає відкритим, презентуючи свої глибинні пласти художності, стаючи схожим на «перевернуту лійку» (Гадамер), звідки ми отримуємо потік глибинних знань про світ. Психоаналітична герменевтика протилежна герменевтичній традиції, оскільки шукає в тексті приховані, нижчі смисли. Г.-Г. Гадамер вказав, що «психоаналітична інтерпретація не намагається зрозуміти, що хоче сказати інший, а навпаки, намагається зрозуміти, що він не хоче сказати, або навіть не припускає того, що він хотів сказати [1, 236]». Психоаналіз, акцентуючи на прихованих смислах, спрямовується на підрич високіх духовних смислів, виявляючи за ними семантику прихованих, низьких бажань, хоча при цьому розгортається поглиблена інтерпретація змістових і формальних чинників художнього тексту.

Шкода тільки, що часто зацікавленість психоаналітичною літературознавчою методологією обертається для багатьох дослідників «новочасною» модою, коли науковий пошук обертається на імітацію, на підміну понять (скажімо «психоаналітичний метод» на «психологічний», гіпертрофований фрейдівський біологізм) тощо. Справді, часто у

традиційному науковому обґрунтуванні психоаналіз розуміється як біологізований, «тілесний» метод розуміння художніх явищ, за яким текст постає як потік психологічних комплексів, сексуальних інстинктів, неврозів тощо. Саме поняття фрейдівського психоаналізу обсервується досить поверхово, хоча саме на основі досліджень австрійського вченого ми розуміємо складність нашого психологічного світу, специфіку онтогенезу та філогенезу, роль фантазування, важливу єдність батьківсько-материнської матриці. А крім цього досить вагомими й концептуальними є літературознавчі дослідження К.-Г.Юнга, Е.Фромма, Ж.Лакана і т.д. Тому досить важливим та актуальним є аналіз та розмежування деяких психоаналітичних методологій, як-от, фрейдівської (класичний психоаналіз), юнгіанської (аналітична психологія), лаканівської (структурний психоаналіз), котрі допоможуть глибше пізнати сутність психоаналітичного літературознавства та допоможуть у виробленні вмінь та навичок інтерпретувати художні тексти з використанням актуальної методології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри кризову ситуацію в сучасному літературознавстві та поодинокі прагнення сучасних науковців застосувати різновекторні підходи і вчення до літератури, все ж на сьогодні маємо певний комплекс психоаналітичних літературознавчих праць методологічного характеру. Зокрема, талановито й детально розроблену психоаналітичну критичну практику Н. Зборовської [2], [3], Я. Печарського [4], О. Бідюк [5], О. Тиховської [6] та інших. Так, Н. Зборовська вперше в українському літературознавстві детально й концептуально обґрунтувала поняття психоаналітичного літературознавства, його терміни, підходи, методологію [2], а також презентувала власну концепцію коду української літератури через символічну теорію класичного психоаналізу, що приховує у собі код національної державності [3]. Я. Печарський у своїй монографії «Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя» (2011) уперше в літературознавчому дискурсі комплексно поєднав теорії класичного психоаналізу, аналітичної й індивідуальної психології з неофрейдистською концепцією неусвідомленого крізь призму духовного простору богослов'я [4]. Дослідження «Психоаналіз мікрообразів художнього тексту» О. Бідюк присвячене теоретичним аспектам прикладного психоаналізу, авторкою запропоновано та описано конструктивну методологію психоаналітичного дослідження художнього твору із виходом на мікрорівень: аналіз пропонується провадити, послуговуючись найменшими формальними елементами (мікрообразами), що, з одного боку, формують індивідуально-авторський стиль, а з іншого, – мають захований психічний зміст. Визначено поняття мікрообразу, психоаналізу мікрообразів, а також запропоновано алгоритм психоаналітичного дослідження творчості письменника [5]. Психоаналітичний аспект української народної чарівної казки досліджено у праці О. Тиховської [6].

Мета статті. Тому на сьогодні дуже важливо є не тільки розмова про цю проблему, а й детальний аналіз методологічного стану сучасного психоаналітичного літературознавства, системна рефлексія вітчизняної психоаналітичної критичної практики. Звідси й мета студії – описати основні методики психоаналітичного літературознавства й приклади використання їх для інтерпретації сучасних художніх текстів (зокрема, на матеріалі оповідання В. Даниленка «Солом'яний пан»).

Виклад основного матеріалу. Отже, засновником психоаналізу як науки і власне літературознавчого психоаналітичного дискурсу став австрійський лікар-психіатр Зигмунд Фрейд. Його вчення про свідоме і несвідоме, невроз і психоз, сні, галюцинації, фантазування, сублімацію стали основою літературознавчих пошуків. Для нас є важливим акцентування на тих категоріях і принципах, котрі є вкрай необхідними для інтерпретації художнього тексту. Відзначимо, що для будь-якої психоаналітичної інтерпретації художнього тексту є важливою відкрита «комунікація» з текстом, «вчування» в текст, бачення його не просто набором знаків, носієм певного смислу, ідеєю задля морального, духовного самовдосконалення, а живим співучасником процесу розуміння себе, світу. Бо «якщо ми не говоримо про світ, то про що нам говорити?» – писав Поль Рікер. Отже, беручи до уваги зміну авторських та читачьких стратегій у літературному дискурсі ХХ століття,

спробуємо подати бодай схематично правила або ж алгоритм (якщо можна так сказати) фрейдівської, юнгіанської та лаканівської інтерпретації.

Отже, З.Фрейд запропонував розглядати твір як спосіб маскуванню несвідомого: митець вдається до естетичного обману, подаючи свої приховані бажання в образній формі. Цей процес передбачає сублимацію (перехід) підсвідомих бажань у художні образи, реалізацію душевних сил і розв'язання внутріпсихічних конфліктів. Джерела і рушійні сили художньої творчості вчений бачив у прагненні творчої особистості здійснити невдоволені бажання, пов'язані із сексуальними прагненнями і переживаннями. Відкрити цей обман, побачити в тексті приховані пласти – інтерпретаційне завдання психоаналітика [2]. Фрейдівський психоаналіз спробуємо здійснити за такою схемою.

Фрейдівська психоаналітична інтерпретація

1) спостереження за енергетично насиченими словами, оскільки в тексті є мова, яка не вимовляється цілком;

2) перетлумачення явного смислу історії і виявлення прихованого (несвідомого) смислу;

3) виявлення несвідомих мотивів і почуттів, незалежно від того, чи вони а) авторські, чи б) героїв твору;

4) пошук у художньому творі класичних психоаналітичних симптомів: едіпів комплекс, фантазування, сні, галюцинації, ерос-танатос (лібідо-мортідо і т.д.), сублимація, невроз-психоз. Так відбувається аналіз змісту!

5) зосереджуючись на «психічному» контексті літературного твору, нехтуючи соціальними та історичними контекстами, відбувається надавання переваги особистій психодрамі перед соціальною драмою класового конфлікту;

6) акцентуючи на зміщеннях, зсувах прихованих смислів у явних значеннях, спрямовується на підрив високих духовних смислів, виявляючи за ними семантику прихованих бажань;

7) є два різновиди фрейдівської психоаналітичної інтерпретації – психоаналітичне тлумачення біографії і психоаналітичне тлумачення тексту.

Наприклад, візьмемо для інтерпретації (до «комунікування») оповідання сучасного письменника В.Даниленка «Солом'яний пан», оскільки розмірений темпоритм оповідної манери, описовість, деталізація, поєднання сюжетної динаміки з психологізмом і філософічністю, елементи магічного реалізму, увага до свідомих та підсвідомих чинників, уведення в текст елементів снів, візій, відтворення асоціативного мислення дають нам змогу психоаналітично відчитати текст. У художньому тексті йдеться про самотність і нерозділену любов молодій жінки, головної героїні – Марини. Одного ранку вона знаходить у себе в кімнаті голку з чорною ниткою, бачить чорного горобця за вікном та чорного павука. Такі символічні речі змушують її ще більше відчувати власну самотність. Повсякчас автор акцентує на цьому. Ось Марина після роботи відвідує кав'ярню, де бачить тисячі чужих облич, чує дивну репліку від незнайомця («Та подивись ти на себе... через пару років на тебе ніхто не гляне! [7, 86]»), спроквола гортає жіночий глянець, із сумом згадує свого коханця Святослава. Все відбувається ніби у сповільненому кадрі. І от ті дивні містичні речі (голка, павук, горобець) спонукають жінку до дії. Вона відвідує ворожку, іде до церкви, розмовляє із дивним старцем, котрий радить виплести їй Солом'яного пана. Згодом у її життя знову повертається Святослав, проте дивний злам стається у душі Марини. Вона бачить «іншого» мужчину, ерогенного й інфантильного, «іншого» вже «не-святого» Святослава. Сюжет оповідання завершується Марининим відреченням від світу і посвяченням в чернецтво.

Історію тексту можна передати через фразу-резюме – «Марина втратила (знайшла) Любов». У такий спосіб резюме окреслює явну структуру (Марина – Святослав (Бог)) і подію – втратила (знайшла). Відтак дійових осіб можемо розподілити за такими семантичними осями:

*) вісь бажання: опозиція «суб'єкт-об'єкт» (Марина-Святослав, Марина-Бог);

*) вісь комунікації: «адресат-адресант» (Марина-Святослав, Марина-ворожка, Марина-старець);

*) вісь боротьби: «помічник-противник» (Марина – Святослав, Марина – Солом'яний пан»).

З тексту бачимо, що головна героїня перебуває у стані психологічного страху, оскільки невротичний симптом неподоланого едіпового комплексу постійно прагне вийти на поверхню (усвідомлення самотності, прагнення опіки). Таким чином, активізуються у її житті пророчі знаки, символи (голка з ниткою, чорний горобець, павук), сексуальність. Згодом це дає їй можливість самоусвідомитись.

Отже, розгортатимемо нашу фройдівську інтерпретацію через бінарні опозиції.

- **«Марина-Святослав»** – стосунки «чоловік-жінка» характеризуються з одного боку як лібідозні прагнення, відповідно – прагнення еросу, котрий би приніс життєдайну енергію. Проте як у несвідомому Марини – страх, неподоланий едіпів комплекс, так і в несвідомому Святослава – активізується танатичні (мортідозні) аспекти: сни про померлого батька, агресивні перверзії (прагнення володіти – прагнення вбити: «прошу зважити на те, моя пані, що польський канчук солодший од московського! [7, с.90]», інфантилізм («я як кіт... мені страшно») тощо. Тобто, перспективи продуктивних суб'єктно-об'єктних взаємин між чоловіком та жінкою не існує.

- **«Марина-Бог»** – від неможливості віднайти в тілесному коханні вихід із невротичної ситуації («вранці, коли пішов Святослав, її почало роздирати почуття жалю. «Свого Бога я довго шукала, щоб знищити. Тепер я порожня й темна (с.90)», жінка обирає шлях черниці, відмовившись від агресивного впливу неусвідомленого власної психіки через аскетичне відречення від зовнішнього світу. Очевидно, так вирішується проблема неподоланого едіпового комплексу: віра в Бога, як віра у вищу батьківську інстанцію, де тільки істина, закон, логос, інстинктам повна заборона.

- **«Марина-ворожка»** – звернення до старої, мудрої, з незвичайними здібностями жінки означає повернення до материнського інтуїтивного начала за допомогою. Тут мало б активізуватися інстинктивне несвідоме (ворожка мала б замовити щось, вишептати від наврочення, зняти «вінець безшлюбності»), проте тут активізується усвідомлене, коли ворожка радить Марині піти до церкви і молитись, саме через молитву пролягає шлях до глибинного самоусвідомлення.

- **«Марина-старець»** – діалог зі старцем є не що інше як занурення у тьму несвідомого, активізація інстинктивних, низьких бажань, язичницького начала. Картина, що передає їхню зустріч, теж обрамлена магічними знаками, містичними символами: «Гіркий дим вився над садом. Земля дихала цвіллю і тліном. Кароока жінка вела за руку дівчинку зі спотвореним алергією обличчям. Десь заворожено дзенькнув трамвай. Вона була в полоні незбагненої течії. Чийсь жест відсовував потік авт, заклопотану юрбу, чоловіків, які шукали жінок, жінок, які шукали чоловіків. З юрби проявлялися плями облич, що нічого не знали про таємницю, яка рухала нею (с.88)». Репліка старця – «те, що шукаєш, в тобі» – очевидно спрямовує героїну теж самоусвідомитись, збагнути всю свою тьму несвідомого.

- **«Марина – Солом'яний пан»** – лялька-замовляння, котру Марина виплела за тридцять три дні (!!!) з маскулітною природою («пан» з «уважними солом'яними очима і застережливим солом'яним жестом») допомагає Марині на деякий час повернути собі несвідому ерогенну любов чоловіка, «замовити» собі Святослава. Проте її знищення (лялька без голови – Святослав без головного) свідчить про те, що героїня самоусвідомилась, відреклась від несвідомої тілесної любові.

Відтак, історію цього тексту ми можемо подати через таку фразу-резюме: «Марина втратила тілесну, ерогенну любов і знайшла духовну свідому любов».

Таким чином, аналізуючи текст через призму фройдівського психоаналізу, ми однозначно акцентуємо на прихованих пластах тексту, його природі неусвідомленого, через те і герої цього тексту постають як носії несвідомих комплексів, неврозів, неподоланого

едіпового комплексу. Основним недоліком класичного психоаналітичного тлумачення є його нехтування формою та акцентування тільки на індивідуальному несвідомому, пансексуалізмі.

К.-Г.Юнг, розкритикувавши цей недолік, звернув особливу увагу на форму та «романтизував» класичний психоаналіз, ускладнивши й поглибивши поняття психологічного несвідомого поняттям «колективного несвідомого», котре є вмістилищем архетипів. Архетипні образи є джерелом мистецтва, тобто архетипний образ захоплює митця, який отримує зі сфери несвідомого натхнення, одухотворюючи, розгортаючи архетип у творчому процесі. Отже, юнгіанська психоаналітична інтерпретація буде спрямовуватись до аналізу виявів колективного несвідомого на рівні змісту і форми, тобто, до аналізу образів, символів, архетипів [8].

Юнгіанська психоаналітична інтерпретація

1) виявлення у творі не тільки відображення неусвідомленого, а свідомого «я» і колективного позасвідомого;

2) виявлення колективного неусвідомленого – архетипи (міф, казка) через символічність тексту;

3) дослідження у тексті художнього відображення архетипів Великої Матері, Вічної Дитини, Старого Мудреця, Діви, Духу, Священного шлюбу;

4) виявлення на текстуальному рівні архетипів Тіні (примітивні бажання і потяги), архетипу Персони (пристосування до зовнішнього світу), Аніми (неусвідомлена жіноча сутність чоловіка, котра реалізується у снах і творчості образами жінок), Анімусу (неусвідомлена чоловіча сутність жінки), Самості (саморегуляція психіки, досягнення рівноваги між індивідуальним несвідомим і колективним несвідомим), Індивідуації (розвиток індивіда, спрямований на виокремлення з колективної психології (посвячення у зовнішній світ – Персона і посвячення у внутрішній світ – відокремлення індивідуальної психології від колективної).

Наприклад, у «Солом'яному пані» головна героїня одержима Анімусом (неусвідомленою чоловічою сутністю жінки) і така одержимість перетворюється на одержимість реальною особою (Святославом). Архетип Анімусу у Марини з'являється в образі реального чоловіка, котрий втілював би фізичну силу («Ти мій господар. Я повинна коритись тобі, а ти топтати мене і говорити, як чужинець...[с.89]»). Згодом відбувається еволюція до вищого рівня колективного неусвідомленого, до Бога (повернення до свого філогенетичного початку – злиття з Анімусом (едіпів комплекс). Тінню індивідуального несвідомого у тексті є образ ляльки Солом'яного пана, через яку героїня розпочинає власний процес індивідуації. Таким чином, розгортаючи юнгіанську інтерпретацію тексту, можливим було б відчитування глибинної символіки образів Святослава (архетип Вічної Дитини), старця (Старий Мудрець), Марини (Діви) тощо.

Теоретичне обґрунтування структурного психоаналізу здійснив французький філософ Жак Лакан, який запозичив зі структуралістської концепції ідею мови як формального принципу структурування і розробив теорію довільності та нетривкості знакової системи (прірва між позначенням і позначеним), пов'язаної передусім із психічними структурами мовця. Основними принципами лаканівського психоаналізу є теза про те, що «несвідоме структурується як мова», тобто несвідоме – це не хаотична маса невпорядкованого матеріалу, а впорядкована система, подібна до системи мови, яка існує ще до того, як ми опануємо себе. Початковим етапом розвитку є процес набування «реального-уявного», стадія дзеркала і входження у світ за допомогою мови - символічне («воно-я-над-я»). Прагнення цілісності, нестачі у світі реального відбувається за допомогою мови. При цьому спостерігається «постійне ковзання означуваного під означником»; завдання аналітика – не в осягненні смислу, а в осягненні діяльності несвідомого як діяльності нескінченного позначування; «я існую там, де я не мислю» (а не декартівське «я мислю, отже, я існую») тобто в несвідомому, де й перебуває моя справжня індивідуальність [9].

Виходячи з цих тверджень, можемо означити літературознавчі принципи лаканівського психоаналізу.

Практика лаканівської інтерпретації

1) оскільки мова відірвана від будь-якого референта в світі, то відповідним є заперечення літературного реалізму, тобто необхідним буде відстежувати не те, як текст пов'язаний з реальністю, а як означники, з яких складається мова, відсилають один до одного та взаємодіють один з одним, але не відображають світ;

2) оскільки мова існує ще до того, як ми опануємо себе, то ідея унікального «я» зазнає реконструкції. Якщо це так, то й концепція героя стає непридатною. Відбувається заперечення традиційного погляду на образність у літературі. Ми вже не можемо сприймати героїв художніх текстів як людей, а змушені розглядати їх як розмиті, невизначені скупчення означників, що юрмляться навколо відповідного імені. Звідси виникає зовсім інша стратегія читання;

3) символічне – реалістичні тексти, а уявне – новітні;

4) згущення, конденсація в одному образі кількох – метафора (як у фрейдівському аналізі сновидінь – наприклад, «корабель борознить хвилі» є згущенням двох різних образів: корабля, який розрізає воду, й плуга, який оре землю);

5) зсуву як заміна головного другорядним або заміна одного іншим – метонімія (скажімо, 20 вітрил означає 20 кораблів, а в сновидіннях людина може бути показана через якусь одну прикмету – бажаний коханець як престижна марка авто чи ж дороге взуття);

6) велика увага приділяється несвідомим мотивам і почуттям, але замість дошукуватися їх в героях чи авторів, зосереджуються на самому текстові, викриваючи суперечливі підводні течії значень;

7) пошук у творі лаканівських термінів: домінування несвідомого, стадія дзеркала, нестача чи бажання;

8) надання переваги антиреалістичним текстам (див. текстуальний аналіз [1], метод симптоматичного прочитання [10]).

Наприклад, текст «Солом'яного пана» всуціль символічний і це дає змогу на рівні текстуальності відчитати несвідомий рівень тексту (павук – символ гостя, але сам означник «гість» відносить нас до різних означуваних – бажаний/небажаний гість; чорний горобець («чорна», себто трагічна звістка), голка з чорною ниткою тощо; «стадія дзеркала» - жінка бачить свою справжню сутність у дзеркалі, у Солом'яному пані; ім'я Марина («морська», тобто як морська стихія), Святослав («святий?»)). Згущення (метафора – Солом'яний пан) і зсув (метонімія – сон чоловіка про померлого батька насправді як «померла» свідомість, логіка, істина) ми знаходимо досить часто. Бажання цілісності, єдності вимовляється на текстуальному рівні. Несвідомі почуття жінки і чоловіка передаються на рівні такої ж мови – енергетично насиченої, всуціль символічної: « - Після смерті батька я став самотнім, – зробив безпорадний жест. – Відчуваю в своїм домі якусь порожнечу.

– То заведи kota.

– Я сам кіт... (с.89)». Перехід до самоусвідомлення Марини – цілісна структурована вербальність героїні у фіналі тексту тощо.

Отже, ми бачимо, що? використовуючи різноманітні техніки психоаналітичної інтерпретації, можемо до безкінечності розгортати текст «як сувій дорогого полотна» (Р.Барт), поглиблюючи його семантику й розширюючи смислове поле, увиразнюючи формозмістові чинники художності.

Висновки. Таким чином, читаючи «психоаналітично», ми пізнаємо текст на новому рівні, бачимо глибинні суперечливі процеси, котрі вирують у віртуальній дискурсивній реальності наративу, і, що найцінніше, позбавляємось однотипності та стереотипності інтерпретації тексту (світу), себе. Тому поглиблене вивчення і розробка методологічних технік психоаналітичного літературознавства стане основою подальших наукових студій.

Список використаної літератури

1. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів, 1996. – 831с.
2. Зборовська Н.В. Психоаналіз і літературознавство: посібник / Н. В. Зборовська. – К., 2003. – 392 с.
3. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: монографія / Н. Зборовська. – К., 2006. – 504с.
4. Печарський А. Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя: монографія / А. Печарський. – Львів, 2011. – 466с.
5. Бідюк О. Психоаналіз мікрообразів художнього тексту / О. Бідюк. – Луцьк, 2009. – 188с.
6. Тиховська О. Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект: монографія / О. Тиховська. – Ужгород, 2011. – 256с.
8. Даниленко В. Місто Тіровиван. Оповідання. Повесть. – Львів, 2001. – 266с.
9. Білоус П.В. Інтерпретація літературного твору / П.В.Білоус. – Житомир, 2012. – 140 с.
10. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство і культурологія / П.Баррі; пер. р англ. О.Погинайко. – К., 2008. – 360с.
11. Вертипорох О. Новітні інтерпретаційні методології в літературознавстві. Стаття перша. Симптоматичне прочитання: питання функціонування і рецепції / О.Вертипорох / Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – Вип.218. – Черкаси, 2012. – С.19-26.

Одержано редакцією 16.01.2013 р.

Прийнято до публікації 25.01.2013 р.

Аннотація. *Вертипорох О. Психоаналитическая интерпретация: методика и практика (на материале рассказа В.Даниленко «Соломенный пан»). В статье анализируются разные виды психоаналитической интерпретации: фрейдовская, юнгианская, лаккановская. Детально обосновывается алгоритм действий интерпретационных психоаналитических техник: фрейдовской (классический психоанализ) с последовательным выявлением в художественном тексте действия несознательных механизмов, перетолковыванием явного смысла истории и выявление скрытого (несознательного) смысла, поиском в художественном произведении классических психоаналитических симптомов: эдипов комплекс, фантазирование, сны, галлюцинации эрот-танатос (либидо-мортидо и так далее), сублимация, невроз-психоз, и тому подобное; юнгианской (аналитическая психология), направленной на выявление в произведении не только отображения неосознанного, а сознательного «я» и коллективного подсознательного (архетипы) через символы, образы и тому подобное и лаккановской (структурный психоанализ) интерпретации, при которой акцентируется особенное внимание на роли несознательного вербального уровня произведения («подводные течения значений», разъединённость обозначающего и обозначаемого, сгущения как метафоры и сдвига как метонимии и тому подобное). Теоретическая часть обосновывается практикой литературоведческого психоанализа на материале рассказа В. Даниленко «Соломенный пан». Фрейдовский психоанализ дал возможность обнаружить в тексте скрытый смысл на основе аналитики художественных образов: акцентуруемый эдипов комплекс, преимущество инфантильного, инстинктивного над духовным, осознанным (Святослав), попытка глубинного самоосознания (Марина). Через аналитическую психологию К.-Г.Юнга была осуществленная попытка архетипного прочтения текста (архетип Тени, архетип Анимуса, процесс индивидуации). С помощью лаккановской интерпретации были обнаружены в тексте множественные значения символического уровня наратива, смещения на текстуальном уровне.*

Ключевые слова: психоаналитическое литературоведение, классический психоанализ, явный (сознательный) смысл, скрытый (несознательный) смысл, эдипов комплекс, невроз, самоосознание, аналитическая психология, архетип, структурный психоанализ, означник, обозначаемое.

Summary. *Vertyporokh O. Psychoanalytic interpretation: methods and practice (Based on the story V. Danylenko "Mr Straw"). The article analyzes different kinds of psychoanalytic interpretations: Freudian, Jungian, Lacanian. Details of possible actions justified interpretation of psychoanalytic techniques: Freud (classical psychoanalysis) with serial detection in fiction of unconscious mechanisms peretlumachennyam clear sense of history and revealing the hidden (unconscious) sense, looking at a work of art of classical psychoanalytic symptoms: Oedipus complex, fantasy, dreams, hallucinations, Eros-Thanatos (libido-mortido etc.), sublimation, neurosis, psychosis, etc.; Jungian (analytical psychology), aimed at identifying the product of not only a reflection of unconscious and conscious "I" and collective unconscious (archetypes) through symbols, images, etc., and Lacan (psychoanalysis structural) interpretation, in which the emphasis*

is paid to the role of the unconscious verbal level work ("undercurrents values" disunity signifier and signified, thickening as metaphor and metonymy as shear, etc.). The theoretical part justified the practice of literary psychoanalysis based on the story V. Danylenko "Mr Straw." Freudian psychoanalysis has given an opportunity to discover hidden meaning in the text-based analysts artistic images: persists Oedipus complex, infantile advantage, instinctive over the spiritual, conscious (Svetoslav) Run deep consciousness (Marina). Through analytical psychology of CG Young was an attempt archetypal reading of the text (the archetype of Shadows animus archetype, the process of individuation). Using Lacanian interpretation found in the text of multiple symbolic significance level narrative bias on textual level.

Key words: *psychoanalytic literature, classical psychoanalysis, explicit (conscious) sense, hidden (unconscious) sense, Oedipus complex, neurosis, self-awareness, analytical psychology, archetype, structural psychoanalysis, signifier, signified.*

УДК 82.161.2. – 09

Роксолана ЖАРКОВА

ПЕРЕД ДЗЕРКАЛОМ СВОГО ПИСЬМА: САМОРЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ FIN DE SIÈCLE (ЕКСПОЗИЦІЯ ПРОБЛЕМИ)

Стаття висвітлює основні концепції літературознавців щодо характеристики жіночого письма з використанням метафори дзеркала. Розглянуто витoki формування напрямку дослідження жіночих текстів. Особливу увагу звернено на реалізацію жінки як авторки. Твори українських модерністок Ольги Кобилянської, Лесі Українки та Уляни Кравченко пропонують способи саморепрезентації авторок. Естетичний пошук позначений суб'єктивізмом, емоційністю, сповідальністю, психологізмом. Репрезентація жінки та манера письма відрізняються від традиційного дискурсу.

Ключові слова: *жіноче письмо, саморепрезентація, фемінізм, дзеркало.*

Постановка проблеми. Жіноча література, незважаючи на провокаційні зауваження критиків (чоловіків) щодо її змісту/форми, претендує все ж на особливий статус у контекстуальному полі культури. Деструктивні зміни фалологоцентризму (Ж.Дерріда), перегляд усталених законів «помираючої» цивілізації (О.Шпенглер), яка носить(-ла) чоловіче обличчя, спровокували зміни у розумінні понять «стать» та «гендер». «Жіноче письмо» як статичність, застиглість літпродукції і «жіноче писання» як динаміка творення, переживання того, про що **вона** пише; тривання у просторі, який ще донедавна був обмежений чоловіком-автором; і нарешті – перебування, що являється еквівалентом *тут-буття*. Від часу Сімони де Бовуар, яка заявляла, що жінка, «живучи на узбіччі чоловічого світу, сприймає його по-своєму: світ для неї – не сукупність інструментів і концепцій, а джерело почуттів та емоцій [...] приставши на позицію заперечення, відмови, вона не дає реальності поглинути себе; вона протестує проти неї за допомогою слів [2, 361]», минуло вдосталь часу для самоствердження жіночого письма. Якщо спочатку жіноча творчість розцінюється як намагання подолати тишу власної німоти (тобто вперше *сказати своє по-своєму*), то згодом ця спроба переростає у загрозу бути **непочутою**, зачиненою у *Власній кімнаті* – наодинці зі своїм голосом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американська дослідниця Елейн Шовалтер, винахідниця теорії гінокритики, що займається аналізом лише жіночих текстів, вважає необхідністю створення історії жіночого письменства як окремого проекту *II (ix) власної літератури*, що дасть змогу змінити традиційний рецептивний кут зору на жіноче письмо. Клінічна перспектива сприйняття жіночого дискурсу «породжена» Фройдом, який дозволив собі протиприродну річ – **її** історію розказати (*переказати*) **його** голосом. Зізнання своєї пацієнтки Дори («Фрагменти аналізу істерії (історія хвороби Дори)» (1905) він не тільки використав для вдалого піару, а й показав тип істеричної нарації, яка нібито властива усім жінкам. Звівши одиничне до загального, Фройд утвердив образ божевільної жінки-наратора, якій не можна вірити, сприймати яку треба іронічно. Вона страждає на